

ДЕЯКІ ПИТАННЯ НОВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

О. С. Бабічева

АНАРХІЧНИЙ ТЕРОР В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Сьогодні, в зв'язку з нестабільною політичною ситуацією в Україні, коли деякі українські політичні діячі під виглядом боротьби за демократію намагаються нав'язати суспільству відверто анархічні ідеї, існує потреба ще раз звернутися до уроків історії в нашій державі. Саме історичний досвід є реальним інструментом для аналізу складних суспільно-політичних явищ, що виникають в наш час в Україні — це матеріальне розшарування суспільства, соціально-політичні і національні рухи, конфлікти. Тим більше, що довгий час анархісти, виступаючи проти держави і влади, знаходились під вогнем критики всіх політичних сил суспільства. Це викликало певні труднощі в обміркуванні проблеми, оскільки негативне ставлення до анархізму не дозволяло виокремити позитивні начала в даній течії [1].

В наш час налічується більш 100 видів терору — економічний, політичний, релігійний, національний, революційний та ін. Однак до недавнього часу проблема вивчення анархізму, анархістських рухів та анархічного тероризму в Україні на початку ХХ століття залишалася майже не досліджуваною. Тема тероризму є одною з найменш досліджуваних явищ у новітній історії України. Сьогодні політична ситуація сприяє створенню джерелознавчої бази історичної науки. В 2002 р. з'явилася монографія українських науковців “Політичний терор і тероризм в Україні ХІХ — ХХ ст.: Історичні нариси” [2], а в 2006 р. розгляд даної теми було продовжено В. Волковинським та І. Ніконовою в праці “Революційний тероризм в Російській Імперії і Україна” [3].

Нам відомо, що ідеї анархізму особливо актуальні в переломні періоди держави. На початку ХХ століття в зв'язку з кризовим політичним і соціально-економічним становищем в Російській імперії терор застосовували всі революційні політичні партії — есерів, більшовиків, анархістів. Проте анархісти були єдиними революціонерами, які проводили в народні маси ідею соціальної революції. В Україні на початку 1900-х років був досить поширений анархічний терор — прагнення досягти політичної мети за допомогою насильницьких засобів (експропріації — позбавлення майна, бомбометання, здійснення погромів, вбивства вищих державних діячів та ін.), якому сприяли безробіття та важкий економічний стан особливо серед люмпен-пролетаріату. Але переважна більшість анархістських організацій України являли собою здебільшого невеликі утворення з доволі аморфною організаційною структурою. Анархістські об'єднання складались з багатьох течій, кожна з яких обирала свій шлях до безвладного суспільства [4], вони не були згуртованою і міцною силою. Спроби організаційного об'єднання анархістських гуртків та узгодження основних форм і методів їхньої діяльності зазнали поразки.

Найяскравішим проявом анархізму був махновський рух. Тема анархо-махновського руху розглянута в українській історіографії відомими українськими вченими В. Волковинським, В. Верстюком, О. Тимощуком. Не пройшли повз проблему й молоді науковці Д. Архирейський, Ю. Федоровський, М. Боровик, В. Чоп, Т. Мармазова. Як бачимо, дослідженню анархо-махновського руху приділялось достатньо уваги.

В запропонованій статті автор намагається розглянути анархічний терор, а також простежити анархістські рухи, які існували в Україні на початку ХХ століття. Метою поданої статті є комплексне дослідження анархістських формувань в Україні на початку ХХ століття, а саме: виявлення регіональної специфіки отаманських об'єднань та розкриття політичних і соціально-економічних факторів, які сприяли розвитку анархістських рухів в нашій країні. Адже тероризм у теорії був яскравою формою для самоутвердження молодих революціонерів. Особливо прагнула вступити до анархістських лав молодь, неспроможна вести серед народу політичну антисамодержавницьку пропаганду [5]. Теоретично терористичну форму боротьби проти існу-

ючого ладу допускали всі, хто вважав, що саме вони або їхні покоління спроможні змінити життя на краще.

Наукова новизна даної роботи полягає в тому, що на висвітленні і аналізі відомих історичних фактів вперше робиться спроба об'єктивного комплексного дослідження анархічного терору в Україні, яке, на жаль, поки що не отримало повного висвітлення в науковій літературі.

Варто згадати, що анархізм — безвладдя, вчення про безвладне досконале суспільство, котрому не потрібен ні державний апарат, ні уряд, ні чиновники.

Анархістські тенденції в Україну прийшли з держав Західної Європи, де досить високим був дрібнобуржуазний рівень, а саме: Австрії, Італії, Іспанії, Португалії, Франції, Росії, Швейцарії. Основоположниками світового анархізму прийнято вважати представників Франції Ж.-П. Прудона, який і ввів термін “анархізм”, Ж. Грава, Німеччини — М. Штірнера, Англії — В. Годвіна, Росії — М. Бакуніна і П. Кропоткіна. Їхні концепції були побудовані на різних філософських та моральних умовах. Але, в той же час, всі ці мислителі вважали головною причиною соціального гноблення, експлуатації і знегод державу та її політичні і правові інститути. Теоретики анархізму однаково негативно ставилися до всіх існуючих типів державного устрою: самодержавства, конституційної монархії, буржуазно-демократичної республіки, диктатури пролетаріату, тобто до всіх форм організації суспільства “згори вниз” [6].

Сучасники охрестили початок ХХ століття “століттям терору і тероризму”. Це дійсно так, бо головна мета анархічного терору полягає в знищенні будь-якої влади, шляхом здійснення терактів проти представників цієї влади, підняття українського народу проти існуючого ладу, помсти найвищим урядовцям та тим, хто веде боротьбу з революціонерами, а також розправи зі зрадниками та провокаторами. В світовій історії батьківщиною терору небезпідставно вважають Францію, достатньо пригадати Велику Французьку революцію та Паризьку комуну, а тероризму — Росію періоду Жовтневої революції 1917 р.

Україна на початку ХХ століття являла собою один з найбільш розвинених у промисловому відношенні регіонів не тільки Російської імперії, але й світу [7]. Капітал глибоко проникав в усі галузі економіки, що призводило до створення великих

промислових центрів, таких як Донбас, Кривий Ріг, Катеринослав, Харків та інші міста. Внаслідок концентрації промисловості з'являються монопольні підприємства, котрі посідають найголовніше місце в Україні, вони тісно пов'язані не тільки з російською буржуазією, й з іноземним капіталом [8]. В Україні відбувається процес зрощення монополій з державними структурами і, як результат процесів капіталістичного розвитку, в країні формується нова суспільна сила — робітничий клас.

Тяжкий економічний стан українських трудящих доповнювався і національним гнобленням, котре мало прояв у деспотизмі поліцейської держави і грабунку з боку іноземного капіталу, а також й кризовими явищами, викликаними війною з Японією. Ці причини загострювали соціально-класові протиріччя в суспільстві і створювали необхідні передумови для революційної боротьби. Таким чином, існуюча політична і суспільно-економічна обстановка в Україні не могла не викликати до життя анархічні настрої. У робітничих мас України з'явилося усвідомлення необхідності боротьби з державою і капіталом як головної мети звільнення особистості від гноблення.

Розповсюдженню ідеології анархізму в Україні сприяли і помірковані політичні програми низки політичних партій, зокрема соціал-демократів, які не задовольняли запити народних мас. В резолюції одного з робітничих зборів в Катеринославі відзначалося, що “соціал-демократи стільки років працюють і нічого не можуть, анархісти тільки з'явилися, а уже стільки зробили” [9].

Україна в період революції 1905-1907 рр. була центром революційного тероризму, на її теренах починають існування анархо-терористичні організації “Потрошителі живота”, “Таємна дружина”, “Кровава помста”, “Південні бунтарі”, “Миколаївська комуна”, “Свобода всередині нас” та ін. [10], до лав яких потягнулися тисячі обивателів, деякі з котрих були потенційними терористами, оскільки вбачали у терорі найефективнішу форму боротьби із самодержавством. Анархістські угруповання швидко набирали темп за допомогою безмотивного і аграрного терору.

На початку ХХ століття в Україні був досить поширений есерівський тероризм, який дещо пізніше перейшов на платформу анархічного. Таким прикладом можуть бути терористи

м. Одеси І. Гроссман і К. Ерделевський, які починали свою революційну діяльність як соціал-демократи, але невдовзі перейшли до лав анархістів. Багато царських урядовців вважали, що усі терористи є анархістами. Анархо-терористичні об'єднання в Україні були невеликими, справжніми терористами були одиниці, хоча практично всі члени цих гуртків говорили про теракти та їхній вплив на суспільство. Однак до анархо-терористичних груп ішли люди, далекі від революційних ідеалів.

Проте в добу революції 1905-1907 рр. ідеї анархізму поступово відійшли на другий план: переважаючим став тероризм. Терористи Києва, Одеси, Катеринослава, Харкова та інших міст України розробляли плани терактів [11], які здійснювали не тільки в Україні, а й за її межами. Теракти, здійснені анархістами, не були такими вагомими, як у есерів, але вони сприяли зростанню кількості жертв тероризму [12]. Слід підкреслити, що анархістський терор був масовим та некерованим. Членами анархо-терористичних формувань були, у переважній більшості, декласовані елементи, карні злочинці, або просто люди, які не мали жодних перспектив на майбутнє достойне життя.

Перший теракт в Україні було здійснено у липні 1905 року ніжинськими анархістами. Член ніжинської групи анархістів-терористів, робітник Абрам Малий вчинив замах на поліцейського пристава м. Ніжина Крещанівського, за що його було засуджено до страти, заміненої 20-ма роками каторги [13]. До Ніжина з'їхалися терористи з Білостока, Києва, Одеси, Лодзі. Теракти, здійснені анархістами, викликали страх в усій Чернігівській губернії. Губернатор Чернігова був змушений розширити штат поліції до 17 осіб та збільшити кількість жандармів у всій губернії. Поліція вжила необхідних заходів щодо боротьби з анархістами-терористами, і вже до кінця 1905 р. анархічний тероризм у Ніжині було припинено.

Серед анархістських бойовиків більшість представників була єврейської національності. Тому не дивно, що після вищезгаданих подій в м. Ніжині центрами анархічного терору в Україні стали Одеса та Катеринослав [14].

Навесні 1905 р. Ф. Штейнбергом була організована "Катеринославська група робітників анархістів-комуністів". Спочатку її діяльність полягала в агітаційно-пропагандистській роботі, спрямованій на залучення пролетаріату до анархістського

руху. Значна увага приділялась вивченню теоретичних основ анархізму, проведенню бесід; до роботи залучались представники соціал-демократів. Але пізніше головним засобом боротьби катеринославських анархістів були акти “економічного” і “політичного терору”, а також експропріації. Суть “економічного терору” полягала в тому, що терористичні акти здійснювалися проти представників адміністрації, не пов’язаних з державними структурами. Терористи здійснювали напади на директорів промислових підприємств, фабрикантів, або примушували їх піти на поступки під час страйків [15]. 4-го жовтня 1905 р. в м. Катеринославі у власній квартирі динамітною бомбою анархістами-бойовиками було убито директора машинобудівного заводу. 7-го березня 1907 р. анархіст Г. Аршинов убив начальника залізничних майстерень у м. Олександрівську [16]. Це були перші акти “економічного терору” в Лівобережній Україні. Характерною особливістю анархічного терору в м. Катеринославі були акції “немотивованого терору”. Стався випадок, коли анархісти-терористи збирались кинути бомбу в міністерський потяг. Довідавшись, що міністр не поїде, анархісти кинули бомбу у звичайний вагон першого класу, у “буржуазію взагалі” [17].

Розвиток масового селянського руху в Україні гостро поставив перед анархістами питання про ставлення до стихійних форм селянської боротьби. Українські ідеологи анархізму першими заговорили про необхідність залучення до революційного руху селянства. Вони висували гасло: “Земля належить тим, хто її обробляє!” [18]. “Тільки самі, працюючи над своїм звільненням, тільки насильницькою боротьбою селяни можуть вийти з нестерпного стану хронічних голодовок і постійних знущань “усякого” над їхньою особою. Якщо ж селяни, склавши руки, будуть терпляче сподіватись на допомогу ззовні або з неба, то тим самим вони прирікають себе і своє потомство на голодування. Єдиний вихід — селянські повстання із захопленням землі” [19].

Аграрний терор став єдиним засобом самозахисту від “розлютованих панів і начальства” [20]. Прикладом застосування аграрного терору є діяльність Гуляйпольської анархо-терористичної “Спілки бідних хліборобів”, яка діяла в Катеринославській губернії. Організаторами групи були Вольдемар Антоні, Олександр та Прокіп Семенюти. Члени групи називали себе

анархістами-комуністами й були виразниками настроїв тієї частини селянства, ідеалом якої була побудова безвладного суспільства. Характерною особливістю “Спілки бідних хліборобів” був безмотивний терор, об’єктами якого були сільська буржуазія, поміщики, чиновники. Не дивно, що в цей період правляча верхівка зображувала анархіста бездушним громилою, який тримав в одній руці ніж, а в другій — бомбу, який сів жаж і безвладдя, хаос і смерть [21]. В жовтні 1906 року до “Спілки бідних хліборобів” було прийнято 17-ти річного юнака — Нестора Махна, який більш року брав активну участь у різноманітних “ексах”.

У зв’язку з тим, що терористичні акти викликали поліцейські репресії, які, в більшості випадків, призводили до розгрому анархістських формувань, анархічний терор почав згасати у 1908 р., хоча й у наступні роки траплялися поодинокі терористичні акції [22]. Після поразки революції 1905-1907 рр. багато хто з анархістів емігрував з України. Центрами української еміграції стали Франція, Англія, США і Швейцарія. Анархістські групи і гуртки розташувались і продовжили своє існування у Парижі, Лондоні, Женеві, Лозанні, Цюріху [23].

Тільки після повалення самодержавства в 1917 р. у анархістів з’явилася можливість вільно пропагувати свої ідеї в Україні. Розгорнули активну роботу видатні діячі анархістського руху — колишні емігранти і засланці: П. Аршинов, І. Гроссман-Рошдін, А. Карелін, М. Корн, Я. Новомирський, А. Шапіро, А. Барон та інші. Деякі з вищезгаданих анархістів були звільнені з тюрем.

За короткий проміжок часу — з лютого по жовтень 1917 р. анархістські групи були відновлені у більшості міст України, у тому числі в Катеринославі, Одесі, Києві, Харкові. Заново створені численні друкарні приступили до легального випуску анархістської літератури. Почався регулярний випуск друкованих видань. Газета “Хліб і Воля” виходила у Харкові, “Свобода всередині нас” — у Києві.

18-22 липня 1917 р. у м. Харкові з ініціативи українських анархістів відбулася перша легальна конференція анархістів, на якій були представлені федерації і групи із 17 міст. Серед них делегати анархістів Харкова, Києва, Одеси, Єлисаветграда та інших міст. Анархістами було визначено головне завдання:

розширення анархістського революційного руху до меж соціальної революції і перехід до анархістського ладу [24].

Значну роль відіграли анархісти в Жовтневому перевороті 1917 р.: вони постійно підкреслювали і роз'яснювали своє недовір'я до КП(б)У, скептично ставились до гасла “Вся влада Радам!”. В жовтні 1917 р. анархісти починають викриття недостатності та безрезультативності політичної діяльності “зверху” нового уряду. Анархісти наполягали на необхідності негайно приступити до соціально-економічного розвитку “знизу”, можливою тільки на основі безвладної, а не партійно-політичної організації. Але радянське керівництво взяло вирішення всіх завдань в свої руки, монополізувавши владу. Партійні з'їзди продовжували мати чисто політичний характер в той час, коли економічне становище було нестабільним і набувало загрозливого для революції характеру. На підтвердження вищесказаного можна навести висновок Брестського миру, котрий став першою серйозною ознакою початку неминучої, за таких умов, покірності мас і авторитарності нової влади. В Центральній Україні з'являються анархо-терористичні загони, очолювані місцевими атаманами Марусею Нікіфоровою, Нестором Махном, Миколою Григор'євим, отаманом Зеленим та іншими, які активно протестують проти австро-німецьких та угорських окупантів, військ Державної Варти гетьмана П. Скоропадського, а також частин Добровольчої армії генерала А. Денікіна.

Особливу роль відіграла Конфедерація Анархістських Організацій України “Набат”, яка виникла наприкінці 1918 р. і об'єднала майже всі анархічні групи України. Як у періодичній пресі, так і в усній пропаганді, анархісти розглядали ставлення до рад, до робітничих організацій, до селянського питання і, в цілому, до завдань революції [25]. Члени Конфедерації “Набат” не приховували свого негативного ставлення до комуністичної влади і перебували до січня 1918 р. на платформі здійснення соціальної революції. Одразу діяльність Конфедерації “Набат” накликала на себе гнів більшовицької партії. Анархісти в українських умовах змогли деякий час чинити опір. Організація “Набат” підтримувала тісний зв'язок з Всеросійською Федерацією Анархічної Молоді, яка виникла в 1918 р. в Москві. Її члени брали активну участь в боротьбі з контрреволюцією в Україні.

В Україні найбільш значуще анархісти проявили себе як контрреволюційна сила у махновських формуваннях 1918-1921 рр. [26]. На наш погляд, махновський рух не був визначеною анархістською організацією. Махновщина являла собою масовий соціальний рух українського народу, вона стояла на порозі здійснення соціальної революції, йшла під анархічними гаслами, а також відстоювала принципи суспільного і господарчого самоврядування селянських і робітничих мас.

Махновський рух відіграв важливу роль в історії Української революції та громадянської війни 1918-1921 рр. Поразка в боротьбі проти наступу українських, німецьких та австро-угорських частин мала тяжкі наслідки для анархістського руху, призвівши майже до повного руйнування анархістських груп. Проте вже влітку-восени 1918 р. анархістам вдалося відновити свою активність в Україні. В союзі з іншими ліворадикальними угрупованнями анархісти взяли участь у боротьбі з режимом гетьмана П. Скоропадського. Розгортанню анархістського руху в Україні сприяв значний вплив найбільш радикально налаштованих анархістів з Росії.

Суть програми анархістів полягала в здійсненні “третьої соціальної революції”, яка повинна була остаточно знищити залишки капіталу і повалити владу більшовиків, оскільки політика останніх буцімто не відповідала корінним інтересам робітників і селян [27].

На жаль, партійно-політичний, державний шлях привів Україну у глухий кут: фактичне припинення самостійності народних мас розклало революцію, а відсутність твердої економічної бази призвела до розриву міста з селом (село вдається до ворожих відносин з містом); українські трудящі були озлоблені, розчаровані, байдужі; створені всі умови для контрреволюційної діяльності.

Лідери анархістського руху стверджували, що більшовики неспроможні забезпечити життя трудящих на основі безпартійності та безвладдя. Маючи репресивні органи і здійснюючи кривавий червоний терор, комуністи у майбутньому посилять гніт влади. Більшовики йдуть поруч з анархістами до самого захвату влади. Як тільки мета більшовиків — влада — досягнута, то більшовики, по суті перестають бути революціонерами.

Їхня революційність залишається тільки у вигляді дзвінких слів і яскравих гасел. Радянська влада не спроможна визнати свої помилки.

Анархісти України заважають більшовикам, вони не бажають підкорятися радянській владі. Швидко зростання анархомахновського руху її лякає. Більшовикам необхідно припинити діяльність анархістських об'єднань України, ліквідувати анархістський рух. Почалися розгрома організації анархістів, які супроводжувались, в більшості випадків, актами насилля і сваволі, безглузкого вандалізму з боку чекістів і озлоблених червоноармійців: побиттям, руйнуванням приміщень, знищенням літератури. Крім того, радянська влада, час від часу, займалася організацією генеральних погромів анархістів у великому масштабі. Як приклад можна навести розгром анархічної Конфедерації “Набат” в Харкові, Києві, Катеринославі, переслідування, арешти та вбивства махновців, взяття заручників. Більшовистська преса веде добре сплановану компанію проти анархістів, вдаючись до наклепу, брехні, фальсифікації.

Розглянувши діяльність анархістських бойових угруповань в Україні на початку ХХ століття, можна зробити такі висновки: 1) ефективні терористичні акти сприяли зростанню популярності анархістських формувань серед населення; 2) анархічний терор був невід'ємною складовою частиною боротьби народних мас проти самодержавства; 3) терористичні акти, здійснені анархістами-бойовиками, мали короточасний вплив, оскільки за ними йшли поліцейські арешти, котрі призводили до розгрому анархістських груп; дії анархістських гуртків були нетривалими — 5-6 місяців, анархістів переслідували жандарми, йшли арешти анархістів, судові процеси, які нерідко завершувалися смертними вироками або каторжними роботами.

Джерела та література:

1. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах “Грані”. — Дніпропетровськ. — 2006. — №6 (50) листопад — грудень. — С. 28.
2. Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ — ХХ ст. Історичні нариси. / Авторський колектив Д. В. Архірейський, О. Д. Бажан, Т. Б. Бикова та ін. під керівництвом С. В. Кульчицького. — К.: Наукова думка, 2002. — 950 с.
3. Волковинський В., Ніконова І. Революційний тероризм в Російсь-

- кій Імперії і Україна. (Друга половина XIX — початок XX ст.). — К.: Старий світ, 2006. — 416 с.
4. Там само. — С. 215.
  5. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX — XX ст. Історичні нариси. — С. 36.
  6. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні. — С. 29.
  7. Войко О. Д. Історія України: Посібник. — К.: Академвидав, 2004. — С. 285-286.
  8. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні. — С. 29.
  9. Приложение к Буревестнику. — 1907. — №6-7. — С. 12.
  10. Центральний державний архів органів управління і влади України. — Ф. 335. — Оп. 1. — Спр. 15. — Арк. 33-36; Ф. 705. — Оп. 2. — Спр. 3. — Арк. 54; Ф. 1597. — Оп. 1. — Спр. 42. — Арк. 70-72; Ф. 1597 — Оп. 1. — Спр. 102. — Арк. 106, 107, 119.
  11. Там само.
  12. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX — XX ст. Історичні нариси. — С. 97.
  13. Волковинський В., Ніконова І. Зазнач. праця. — С. 216.
  14. Центральний державний архів органів управління і влади України. — Там само.
  15. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX — XX ст. Історичні нариси. — С. 100.
  16. Там само. — С. 101.
  17. Горев Б. И. Анархисты, максималисты, махаевцы. — Пг., 1918. — С. 19.
  18. Хлеб и Воля. — 1903. — №3. — С. 2.
  19. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні. — С. 30.
  20. Хлеб и Воля. — 1903. — №3. — С. 4.
  21. Белаш А. В., Белаш В. Ф. Дороги Нестора Махно. Историческое повествование. — К.: РВЦ “Проза”, 1993. — С. 36.
  22. Політичний терор і тероризм в Україні. XIX — XX ст. Історичні нариси. — С. 101.
  23. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні. — С. 30.
  24. Там само. — С. 31.
  25. Открытое письмо к Партии Коммунистов (большевиков). Изд-во Конфедерации Анархистских Организаций Украины “Набат”. — Июнь 1919. — С. 3.
  26. Бабічева О. С. Історія анархістського руху в Україні. — С. 31.
  27. Волковинський В. М. Батько Махно. — К.: Товариство “Знання” України, 1992. — С. 33.

Анотації

Бабичева О. С. Анархический террор в Украине в начале XX века.

В статье рассматриваются причины и условия, способствующие возникновению анархических идей в Украине; первые террористические акты анархистов в Нежине и Екатеринославе; разгром полицией анархических групп в 1908 г.; конфедерация “Набат” и махновские анархисты.

Babicheva H. S. Anarchical terror in Ukraine in the beginning of the 20th century.

The article analyzes the reasons and conditions that contributed to the arising of the anarchic tendencies in Ukraine as well as the first anarchic-terrorist acts in Nizhyn and Katerynoslav; the defeat of the anarchistic groups by the police in 1908; the Confederacy “Nabat” and Makhno`s anarchists.

О. Я. Баран

УКРАЇНСЬКА СІЛЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ГАЛИЧИНИ КІНЦЯ ХІХ — 30-Х РОКІВ ХХ СТ.: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Українська сільська інтелігенція Галичини відіграла у процесі культурно-освітнього і соціально-економічного піднесення провінції далеко не пропорційну своїй чисельності роль. Будучи відносно невеликою соціальною верствою, вона протягом тривалого часу очолювала місцевий національний рух, слугувала посередником, через який у село потрапляли урбанізаційні впливи.

Статистичні показники української інтелігенції Галичини неодноразово аналізувалися такими істориками, як С. Макачук, В. Чоповський [1]. Незважаючи на це, досі не створено окремого дослідження, присвяченого вивченню соціальної структури сільської інтелігенції кінця ХІХ — 30-х років ХХ ст. Для комплексного аналізу цієї теми, на наш погляд, необхідно з'ясувати кількість представників прошарку, дати детальну характеристику його внутрішньої структури, а також факторів, що визначали професійний склад інтелігенції.

Офіційні статистичні матеріали не дають точної інформації про кількість суто сільської інтелігенції. Зазвичай вони обме-